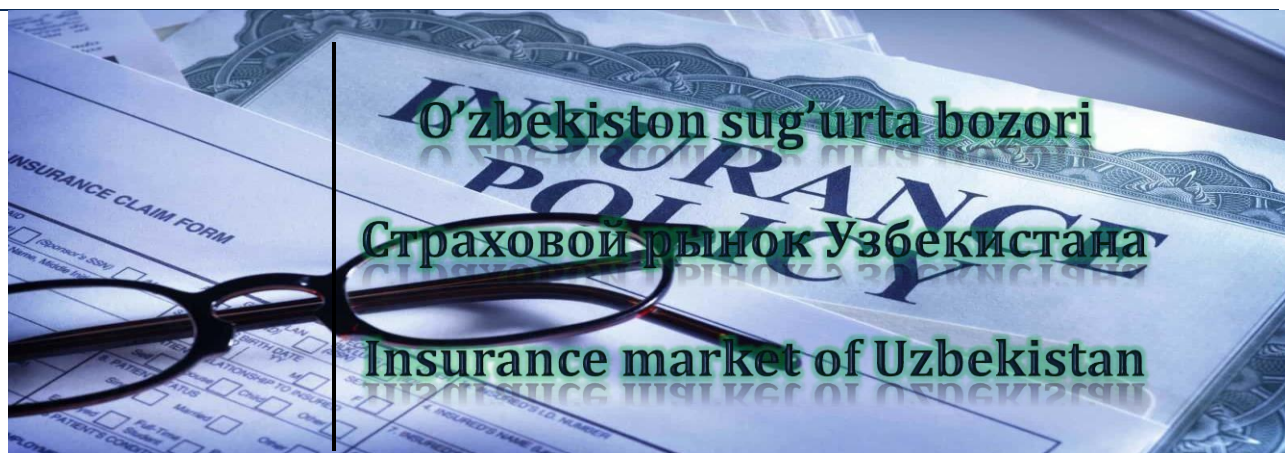

O'ZBEKISTONDA SARGUZASHT TURIZMINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li

"Alfraganus University" nodavlat oliy ta'lim tashkiloti,

Xalqaro turizm menejmenti kafedrası o'qituvchisi

Email: d.tilovmurodov@afu.uz

ARTICLE INFORMATION	ABSTRACT
Volume: 1 Issue: 11 DOI: https://doi.org/10.55439/INSURE/vol1_iss11/a13	Turizm O'zbekiston iqtisodiyotining juda muhim qismidir va mamlakatning tabiiy resurslari, tog'larida, cho'llarda, qo'riqxonalarda, o'rmonlarda dam olish maskanlarida sarguzasht turizmini rivojlantirish uchun imkoniyatlar mavjud. Biroq, tabiiy resurslar muhofazasi, releflar, geografik joylashuv va demografik jihatlar sababli bu hududlarda sarguzasht turizmini rivojlantirishda bir qancha muammolar mavjud. Ushbu muammoni hal qilish uchun maqolada empirik, son va sifat parametrlarini tahlil qilish metodologiyalaridan jumladan intervyu va anketa so'rovnomalardan foydalanilgan. Maqolada madaniy, iqtisodiy, infratuzilmaviy omillarni hududlarda uzoq muddatli sarguzasht turizm rivojlanishining muhim omillari sifatida belgiladi. Bundan tashqari, maqolada sarguzasht turizmini rivojlantirish uchun foydalanishlari mumkin bo'lgan taklif va tavsiyalar berildi.
KEYWORDS	<i>turizm, sarguzasht turizmi, turizmi rivojlantirish, turist, turizm infratuzilmasi, mintaqaviy turizm.</i>

Kirish(Introduction/Введение)

Sarguzasht turizmi global miqyosida o'sib bormoqda, ko'plab davlatlarda sarguzasht turizmini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda, bu xorijiy sayyohlarning o'qimini ko'payishi va sarguzasht turizmi jadal o'sayotganligidan dalolat beradi. So'nggi yigirma yil ichida sarguzasht turizmi rivojlanishi tabiiy resurlarga asoslangan turizmning barcha turlarining ko'payishi bilan chambarchas bog'liq. Sarguzasht turizmi ko'pincha ochiq havoda dam olish va rekreatsiya, ekstremal faoliyat bilan birlashgan. Risk omillari bu sarguzasht turizmining ajralmas tarkibiy qismidir va ichki, tashqi motivlar turistni sarguzasht turizm faoliyatda ishtirok etishga undaydi [1,2].

Shu bilan birga ekstremal faoliyatdan olingan turistik tajriba bilan bog'liq. Sarguzasht turizmini rivojlantirish atrof-muhitga, iqtisodiyotga va mahalliy aholiga turizmning salbiy ta'sirlarni minimallashtirish bilan birga foydali natijalarni maksimal darajada oshirishga qaratilgan (bu madaniy tarix va mintaqaviy urf-odatlarini saqlash, resurslardan oqilona foydalanish, mahalliy aholi va tashrif buyuruvchilar xavfsizligini kafolatlash va mahalliy an'analarni himoya qilishni, yangi ish o'rinlari, tadbirkorlikni yaratishni o'z ichiga oladi) [3,4].

Tabiiy resurslarni kelajak avlod uchun saqlab qolish, sarguzasht turizmi iqtisodiy rivojlanishni, atrof-muhitni muhofaza qilish va ijtimoiy mas'uliyat o'rtasidagi muvozanatni saqlashga qaratilgan turizmning bu turi atrof-muhit va mahalliy hamjamiyat uchun uzoq muddatli iqtisodiy foyda keltirishga katta e'tibor berib zararli ta'sirlarni jumladan turistik oqimning haddan tashqari ko'pligi va resurslardan noto'g'ri foydalanishni shuningdek, madaniy va tabiiy yodgorliklarning yomonlashishini kamaytirishga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili (Обзор литературы / Literature review).

Sarguzasht turizmi quyidagicha ta'riflanadi. Bu odamlarning bir joydan ikkinchi joyga ommaviy yoki individual harakati hisoblanib turistslar o'rganish uchun sayohat qilishadi, boshqalari yashash joyidan uzoqda bo'lishni xohlashadi [5].

Sarguzasht turizmi - bu odamlarning olis hududlarga, ekzotik va jozibador hududlarga sayohat qilish yoki sayohat qilish uchun qulay destinatsiyalardan tashqarida bir joydan boshqa joyga qilinadigan sayohat hisoblanadi. Sarguzasht turizmi - turistlar Instruktorgidlar yordamida parashyutdan sakrash, cycling, diving qilish kabi sarguzasht turlarini bajaradigan turizm turi.

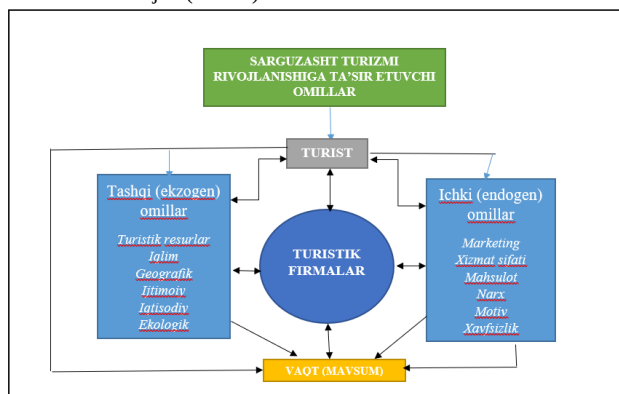
Sarguzasht dam olish bilan bog'liq bo'lib bundan tashqari, ochiq havoda ta'lim, sarguzasht terapiyasi ham mavjud.

So'nggi yillarda butun dunyoda sarguzasht turizmi jadal sur'atlar bilan o'sib bormoqda, chunki sayyohlar ilgari kashf etilmagan yo'nalishlarga tashrif buyurishadi. Bu noyob, beqiyos tajriba izlayotgan sayyohatchilarni o'ziga jalb etuvchi yangi manzilni sayohat qilish imkonini beradi. Sarguzasht turizmini ikki toifaga bo'lish mumkin: Hard va Soft adventure.

Turistik manzilgohlar, diqqatga sazovor joylar har xil xususiyatlarga ega. Ular ekzotik elementlarga ega bo'lgan chekka hududlari hisoblanib sarguzasht turizmida trekking, piyoda yurish, toqqa chiqish, snorkeling, rafting, osmonda sho'ng'in, suvga sho'ng'in va shunga o'xshash faoliyatni o'z ichiga oladi [7,8]. O'zbekistonda sarguzasht turizmini rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega. Sarguzasht turizmi uchun Chimyon tog'lari etaklarida ajoyib chang'i zonalar, "Zomin" turistik-rekreatsion zonasi, pansionatlar yirik Chorvoq suv omborida water mobiling, Nurota tog'larining go'zal muhitida faol trekking va hiking, Aydarko'l ko'li yaqinidagi yoki Orol dengizi sohilidagi uy lagerlarida camping, Bildirsoy va Amirsoy resortlarida qishki va yozgi sarguzasht turlarini bunga misol qilib olsak bo'ladi. Sarguzasht turizmini rivojlantirish orqali turizmini iqtisodiyotga ijobiy ta'sirini kuchaytirishi va salbiy ta'sirini kamaytirishi mumkin.

Mintaqaviy darajada sarguzasht turizmini rivojlantirishda turli omillar muhim rol o'ynaydi, ularni ikki guruhga bo'lish mumkin: tashqi (ekzogen) va ichki (endogen) omillar sifatida, alohida-alohida "vaqt" omili deb nomlanib turizm mavsumiylikka bo'g'liq [9,10].

Aytish joizki, bugungi kunda O'zbekiston jahon turistik bozori darajasida turizmni rivojlantirish strategiyasini qo'llab-quvvatlamogda. Bu juda muhim, hududlarda sarguzasht turizmini rivojlantirish ommilarilari mavjud (1-rasm).

1-rasm. Sarguzashtli turizmning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar tasnifi¹

Tashqi (ekzogen) omillar tabiiy va antropogen kelib chiqishi bo'lib, aslida sarguzasht turizmning rivojlanishi uchun sharoit yaratib sarguzasht turizmni rivojlantirishga kuchli, ko'p qirrali va qarama-qarshi ta'sir ko'rsatadi. Tabiiy-iqlim, geografik, ijtimoiy, iqtisodiy omillar sarguzasht turizmning rivojlanishi yo'nalishlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, sarguzasht turizmning salohiyati va jozibadorligini belgilaydi. Ekologik omillar turistning ehtiyojlarini qondirish darajasini sayohatdagi qulaylik darajasiga, mehmondo'stlik muhitiga, xavfsizlikka, sog'liqqa ta'sir qilish hissi darajasiga qarab belgilaydi.

Hududlarda sarguzasht turizmning rivojlanishiga ichki omillar (endogen) ta'sir ko'rsatadi bunday omillar quyidagilar: joylashtirish, tashish, ovqatlanish, ekskursiya xizmatlarining sifati, chakana turistik savdo, turizm mahsulotlarini taqsimlash; tur mahsulotiga talab-taklif, bozor segmentatsiyasini kengaytirish, sarguzasht turizm faoliyatini muvofiqlashtirish rolini kuchaytirish va monopollashtirish jarayonlarini cheklash, sarguzasht turlar, mahsulotlarini ilgari surish, reklama qilish va sotishda ommaviy axborot vositalaridan samarali foydalanish, jamoatchilik bilan aloqalarni takomillashtirishdan iborat. Adabiyotlar tahliliga asoslanib maqola quyidagi gipotezalarini shakllantirdi.

H1-gipoteza. Tabiiy resurslarni to'g'ri foydalanish O'zbekistonda sarguzasht turizmning rivojlanishiga sezilarli ta'sir qiladi;

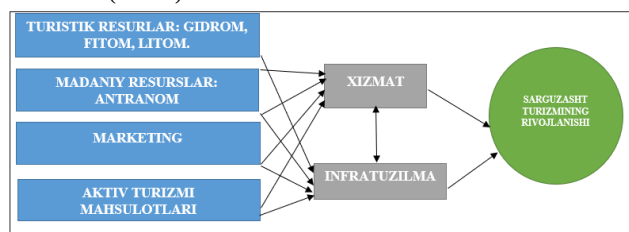
H2-gipoteza. Madaniy etnik resurslarni targ'ib qilish orqali O'zbekistonda sarguzasht turizmni rivojlantirishga yordam beradi;

H3-gipoteza. Iqtisodiy, Ijtimoiy, Geografik omillardan foydalanish O'zbekistonda sarguzasht turizmning rivojlanishida samarasini ko'rsatadi;

H4-gipoteza. Tegishli infratuzilma, turistik xizmatlar, sarguzasht turizmi mahsulotlari va hamyonbob narxlarini belgilash O'zbekistonda sarguzasht turizmning uzoq muddatli rivojlanishida amaliy ahamiyatga ega;

H5-gipoteza. Tegishli mahalliy turistik firmalarning strategiyalari va marketingini amalga oshirish O'zbekistonda sarguzasht turizmning rivojlanishiga asosiy rol o'ynaydi;

Adabiyotlar tahlilidagi gipotezalar asosida maqolada quyidagi modeli taklif etildi (2-rasm).

2-rasm. Sarguzasht turizmning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar²

Ushbu muammolarni hal qilish uchun mutaxassislar sarguzasht turizmni muvozanatli o'sishini ta'minlash uchun ko'plab yechimlarni tavsiya qilishgan. Turizmning ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik oqibatlarini hisobga olgan holda sarguzasht turizmni rivojlantirishning samarali yo'ldir. Bu infratuzilmani rivojlantirish, sarguzasht turlarni yaxshi rejalashtirilgan va atrof-muhit, madaniy resurslarni muhofaza qilish hamda

ulardan to'g'ri foydalanish bilan muvozanatli bo'lishini kafolatlashga yordam berishi mumkin. Yana bir yo'l - mahalliy hamjamiyat turistik faoliyatni loyihalash va turistik xizmatlar sifatini boshqarishda faol ishtirok etadigan sarguzasht turizmni rivojlantirishdir. Bu infratuzilmani rivojlantirish mahalliy hamjamiyatlarning ehtiyojlari va qadriyatlariga mos kelishini va sarguzasht turizmdan keladigan iqtisodiy foydani kafolatlashga yordam berishi mumkin.

Tadqiqot usullari (Методы исследования /Methodology).

Maqolada empirik, sifat va son parametrlari tahlili metodologiyasidan foydalanilgan. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi O'zbekistonda sarguzasht turizmning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilishdan iborat. Ushbu tadqiqotda O'zbekistonning sayyohlik va sarguzasht turizm salohiyati haqida umumiy ma'lumotni talab qiladi va bunga tegishli ma'lumot to'plandi, intervyular, anketa-so'roqnomalar amalga oshirildi. Intervyular mobil vositalarida yozib olinib, ma'lumotlar transkripsiya qilindi.

Tahlil va natijalar (Анализ и результаты /Analysis and results).

Tabiiy resurslardan samarali foydalanish sarguzasht turizmni rivojlantirishning muhim asosi bo'lsada, maqolada turli asosiy omillarning sarguzasht turizmiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. O'zbekistonda madaniy resurslarni rivojlantirish, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, tegishli infratuzilmani rivojlantirish hamda sifatli turistik xizmatlarni ishlab chiqarishni o'z ichiga oladi.

1-jadval

Sarguzasht turizmning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi resurslar tahlili³

Hard adventure					Soft adventure				
	ATr	LTr	FTr	GDr	ATr	LTr	FTr	GDr	
ATr	0.711				ATr	0.716			
LTr	0.529	0.718			LTr	0.648	0.917		
FTr	0.538	0.499	0.844		FTr	0.372	0.241	0.802	
GDr	0.589	0.379	0.488	0.77	GDr	0.632	0.530	0.334	0.717

ATr= Antonom resurslar, LTr=Litom resurslar, FTr=Fitom resurslar, GDr=Gidrom resurslar.

Sarguzasht turizmni rivojlanishiga ta'sir qiluvchi resurs toifalarini discriminant validity testing (SPSS) tahlili natijalariga ko'ra gidrom va litom resurslarining qiymati tadqiqotdagi boshqa resurs turlariga nisbatan yuqoriroq qiymatga ega, ushbu resurs turlaridan optimal foydalanish sarguzasht turizmning hard adventure faoliyatini rivojlantirishda ijobiy ta'sirini ko'rsatadi.

Tahlil natijalariga ko'ra gidrom va litom resurslarining sarguzasht turizmning soft adventure faoliyatini rivojlantirishda ham o'z ijobiy ta'siriga ega.

Bundan tashqari, sarguzasht turizmning o'sishi turizm bozorida talab va taklif o'rtashiga olib keladi. Mahalliy hamjamiyatlarni, turistik firmalar va sayyohlarning faol ishtirokini o'z ichiga olgan sarguzasht turizmi doimo o'zgarib turadigan rivojlanayotgan turistik tushunchadir. Bundan tashqari, sarguzasht turizmni rivojlantirish bo'yicha adabiyotlardagi nazariy ma'lumotlarni tahlil qilish kerak, demografik omillar yosh, gender, bandlik va daromad kabilar bilan integratsiya qilish hududlarda sarguzasht turizmning o'sishiga ta'sir qiluvchi omillari haqidagi konsepsiya va rivojlantirish mexanizmlari to'liqroq shakllanadi.

Xulosa (Заключение/Conclusion).

Ushbu maqolaning maqsadi O'zbekistonda sarguzasht turizmning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish va hududlarda sarguzasht turizmning rivojlanishini rag'batlantirish uchun tavsiya va takliflar berishdan iborat. Ushbu maqolada ko'rsatilgan beshta omil - "ekologik", "madaniy", "iqtisodiy", "infratuzilma" boshqa tadqiqotlarga asoslangan, ushbu maqolada qo'llanilgan sarguzasht turizmni rivojlantirish modelini taklif qiladi. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, madaniyat, iqtisodiyot, infratuzilma va sifatli xizmat ko'rsatish O'zbekistonda sarguzasht turizmi rivojlanishini baholashga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Yuqorida qayd etib o'tilgan ishlar bilan birgalikda turizm sohasiga sarguzasht turizmni keng joriy etish maqsadida mintaqalarda ushbu ishlar amalga oshirish maqsadiga muvofiq:

1. Uzoq va chekka hududlarda sarguzasht turlarni ishlab chiqishni yo'lga qo'yish, bunda mahalliy va xorijiy turistlar uchun chegirmalarni belgilash;
2. Sarguzasht turizmning ochilmagan qirralarini keng targ'ibot qilishga qaratilgan innovatsion marshrutlarni amaliyotga tatbiq etish;
3. Turistlar uchun qulaylik yaratish maqsadida e-commerce, mobil ilovalardan, geoaxborot tizimlaridan keng foydalanishni yo'lga qo'yish;

5. Sarguzasht turlarni ishlab chiqish bo'yicha tayyorlanayotgan kadrlarning amaliy ko'nikmalarini uzluksiz shakllantirib borish, ekstremal faoliyatda turistlarning xavfsizligini ta'minlash maqsadida instruktor-gid faoliyatini yo'lga qo'yish;

6. Sarguzasht turizmi rivojlangan xorijiy davlatlar tajribasini o'rganib ularning ijobiy jihatlarni sarguzasht turlarni ishlab chiqishda samarali foydalanish tizimini yo'lga qo'yish;

Umuman olganda sarguzasht turizmini rivojlantirish turistlar uchun qulaylik yaratib, mahalliy va xorijiy turistlar oqimining oshishiga, xalqaro turizm bozorida raqabodoshlik potensialini oshirishga yordam beradi.

References:

1. Xalilov, S. (2021). Milliy turizm tarmog'i raqobat ustunliklarini rivojlantirishda marketing innovatsiyalarining qo'llanilishi.
2. Сайфутдинов, Ш. С. (2023). THE IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGY ON THE LONG-TERM SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE TOURISM SECTOR. ЖУРНАЛ ИННОВАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ, 6(6).
3. Abdurahmonov, S. (2023). ROLE OF SHOPPING TOURISM FOR DEVELOPING SUSTAINABLE TOURISM IN UZBEKISTAN.
4. Sayfutdinov, S. (2019). TURIZM RIVOJLANISHINI BOSHQARISHDA XORIJ TAJRIBASI.
5. Норбоев Одил Абраевич. (2024). CHARACTERISTICS OF THE FORMATION OF THE CLASS OF MIDDLE OWNERSHIP IN THE COUNTRY. Economics and Innovative Technologies, 12(5), 10–21.
6. Qutlimurotov, F. (2009). TUROPERATORLAR FAOLIYATIDA MARKETING TEXNOLOGIYALARI.
7. Musayeva, S. (2023). INNOVATIVE TRENDS IN THE APPLICATION OF SMART TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM AND HOTEL BUSINESS.
8. Kungratov, I. (2024). DIGITAL TRANSFORMATION AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN UZBEKISTAN: CHALLENGES, INNOVATIONS, AND FUTURE TRENDS. DTAI–2024, 1(DTAI).
9. Ye, B. H., Ye, H., & Law, R. (2020). Systematic review of smart tourism research. Sustainability, 12(8), 3401. <https://doi.org/10.3390/su12083401>
10. Winter, P. L., Selin, S., Cervený, L., & Bricker, K. (2019). Outdoor recreation, nature-based tourism, and sustainability. Sustainability, 12(1), 81.
11. Milic'evic', S., Bos'kovic', N., & Lakic'evic, M. (2021). Sustainable tourism development in mountain areas in S' umadija and Western Serbia. Journal of Mountain Science, 18, 735–748. <https://doi.org/10.1007/s11629-020-6239-4>
12. Tien, N.N. 2017. Monograph on analyzing performance in tourism businesses. Publishing House of National Economics University. Ha Noi